

Гомаль І.І. к. т.н.,
завідувач кафедри
«Управління виробництвом»,
Рябич О.М. асистент кафедри
«Управління виробництвом»
(Донецький національний
технічний університет
м.Донецьк)

**МЕНЕДЖМЕНТ СТАНУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

// Вісник Львівської комерційної академії: Зб. наук. пр. – Львів, 2005.–
Вип. 18: Ч. 2. – С.154-159.

Для удосконалення менеджменту стану навколишнього середовища, що включає питання інтеграції екологічних задач у процес розвитку країни і залучення міжнародних інвестицій у природоохоронну діяльність, в статті проведено порівняльний аналіз окремих груп країн світу та України за макроекономічними і екологічними показниками

Підвищення якості стану навколишнього середовища, оптимізація управління природними ресурсами і підтримка глобальних екосистем – це важливі кроки до досягнення стійкого розвитку суспільства.

Світове господарювання як матеріальна основа життя суспільства дає основне навантаження на глобальну екосистему і має надзвичайно широкий спектр суспільно корисної діяльності – від новітніх інформаційних технологій розвинених країн до споживчої в найменш розвинених.

Припущення про вплив економічної діяльності на навколишнє середовище і необхідності забезпечення відновлення природи було висловлено ще Ф.Кейнсом в 1758р., коли він спробував розробити методи оцінки макроекономічних потоків. І тільки із середини ХХ століття, коли експлуатація природи досягла критичного стану, виник істотний недолік у природних ресурсах і забруднене навколишнє середовище перетворилося в загрозу життю людини, стало питання про глобальності взаємозв'язків «економіка - навколишнє середовище» [1].

При вирішенні глобальних екологічних проблем варто враховувати, що в реальності всі країни світу можуть проводити екологічну політику лише в міру своїх економічних можливостей, рівня розвитку. Зарубіжний досвід переконує, що добре продумана екологічна політика створює можливість виходу на більш якісний, ефективний екологобезпечний рівень виробництва, скорочуючи при цьому суспільні природоохоронні витрати [2,3].

Особливо актуальне питання формування екологічної політики в країнах, що розвиваються, де прагнення забезпечити високі темпи економічного росту часто зв'язано з підвищенням його природоємності й економією на екологічних витратах. В Україні, незважаючи на ріст інвестицій у 2003р. (+23,4%) екологічне направлення не є пріоритетним.

Метою даної роботи є порівняльний аналіз окремих груп країн світу та України за макроекономічними і екологічними показниками, з використанням класифікації країн за рівнем доходів і можливостям, а також агрегованих показників національних рахунків, для удосконалення менеджменту стану навколишнього середовища.

Департаментом навколишнього середовища Всесвітнього банку запропонована класифікація країн [4] за рівнем доходів. Основним критерієм служить розмір валового національного доходу (ВНД) на душу населення. Кожна країна зараховується до однієї з наступних категорій: з низьким (менш 745 доларів), середнім (вище 745, але нижче 9206 доларів) або з високим доходом (більш 9206 доларів). На наш погляд, класифікація за рівнем доходів відображає реальне становище розвитку країн, та їх екологічний стан.

Можливості країн з різними рівнями розвитку представлені в наступній еколого-економічній типології країнознавчого характеру, в основі якої лежить доля ВВП країни, що йде на екологічні заходи [5]:

- країни з вкрай низьким рівнем розвитку,
- країни з низьким рівнем доходів,

- країни із середнім рівнем розвитку,
- країни з рівнем економічного розвитку вище за середнє,
- країни з високим рівнем розвитку,
- країни з особливим, “ідеальним” досвідом природоохоронної і ресурсоохоронної діяльності і технологій.

Аналіз основних макроекономічних показників, що характеризують стан навколишнього середовища представлений у таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняння окремих груп країн світу за макроекономічними і екологічними показниками

	Світ у цілому	Країни з низьким доходом	Країни із середнім доходом	Країни з високим доходом	Україна
Чисельність населення:					
- млн.чол.	6130,1	2505,9	2667,2	957,0	49,1
- %	100	41	43	16	0,8
ВВП:					
- млрд.дол.США	31121	1082	5157	24887	38
- %	100	3	17	80	0,1
ВНД на душу населення:					
- дол.США	5120	430	1860	26510	720
- % до середньосвітового рівня	100	8	36	578	14
Енергія					
ВВП:					
- на одиницю споживання енергії дол.США по ППС/кг нафт.еквівалента	4,5	4,0	4,0	4,9	1,4
- % до середньосвітового рівня	100	89	89	108	31
Споживання електроенергії на душу населення:					
- кВт/год	2176	352	1318	8617	2293
- % до середньосвітового рівня	100	16	61	396	105
Доля електроенергії виробленої на вуглі (%)	39,1	45,0	39,2	38,4	26,8
Викиди і забруднення:					
Екологоємність викидів диоксида вуглецю на одиницю ВВП:					
- кг/ВВП по ППС, дол.США	0,5	0,5	0,7	0,5	2,1
- % до світового рівня	100	100	140	100	420
Викиди диоксида вуглецю на душу населення:					
- т	3,8	1,0	3,2	12,3	7,5
- % до світового рівня	100	26	84	324	197
Тверді частки:					
- взвеш.середн.мкг/куб.м	44	64	38	33	35
- % до світового рівня	100	145	86	75	79

Таблиця складена на основі: Состояние окружающей среды. 2003. Статистический справочник Всемирного банка / Пер с англ.-М.:Издательство «Весь Мир», 2004.- С.8,21,207.

Згідно табл.1 і класифікацій наведених вище видно, що Україна відноситься до країн з низьким рівнем доходу і розвитку, тому що в бюджетному плануванні України витрати на природоохоронну діяльність стосовно ВВП не фіксуються, а фінансування природоохоронної діяльності здійснюється по залишковому принципі і складає в останні роки близько 0,05% від ВВП і з кожним роком зменшується [3].

ВНД на душу населення в Україні нижче чим у розвинених країнах у 41 раз і в 2,5 рази чим у країнах із середнім доходом, але вище країн з низьким рівнем розвитку в 0,5 рази. ВВП на одиницю споживання енергії в Україні 2-3 рази нижче, ніж у розвинених і країнах із середнім рівнем доходу, тому вона відноситься до розряду найбільш енергоємних «сировинних» країн із загрозливим техногенним навантаженням на навколишнє середовище.

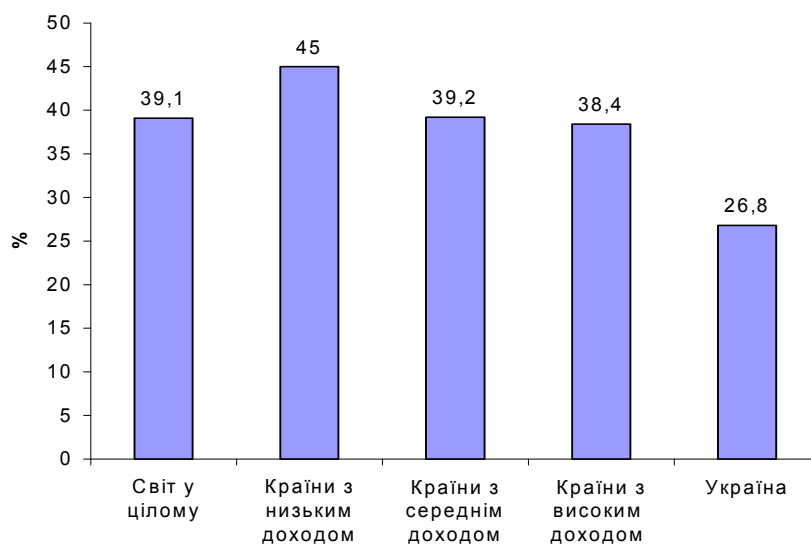

Рис. 1 Доля електроенергії виробленої на вуглі

На рис.1 представлена доля кам'яного вугілля як вхідного ресурсу при виробництві електроенергії. Позитивним моментом є те, що в Україні даний показник нижче світового, тому що більш 51% виробництва електроенергії приходить на АЕС.

Надзвичайно великий розрив у показниках, що характеризують забруднення атмосферного повітря розвинених країн і України. Вироблений двоокис вуглецю, головний парниковий газ, що приводить до глобальної зміни клімату, перевищує світові показники і показники розвинених країн на одиницю ВВП у 4 рази і країн із середнім доходом у 3 рази. Викиди діоксиду вуглецю на душу населення в Україні перевищують світові показники майже в 2 рази, але менше, ніж у країнах з високим доходом у 1,5 рази. Викид твердих частин майже на рівні розвинених країн.

Крім того, питомі викиди окислів сірки, що приводять до кислотних дощів і деградації великих площ лісів і земель, у країні в 20 раз вище, ніж у Японії і Норвегії, і приблизно в 6-7 раз вище, ніж у Німеччині і Франції [4].

При аналізі стану навколишнього середовища на макрорівні використовуються агреговані показники національних рахунків (табл.2). Вони являють собою співвідношення вартісної оцінки всіх використуваних у сферах виробництва і споживання природних ресурсів або вартісної оцінки збитку від забруднень з однієї сторони і валового національного доходу з іншої.

З таблиці 2 видно, що в Україні найбільший знос основного капіталу що перевищує світові показники на 6,5%, показники країн з низьким доходом на 10,3%, така ситуація не гарантує сохрانیсть якості навколишнього середовища, оскільки основні фонди, що відпрацювали свій термін, функціонують як екологічно небезпечні. Так само зношені основні фонди часто не витримують ритму роботи і є причиною залпових викидів і екстремально високого забруднення навколишнього середовища. Також ризик смертності в Україні від викидів твердих часток перевищує світові показники в 3 рази.

Таблиця 2 - агреговані показники національних рахунків у % ВНД

	Світ у цілому	Країни з низьким доходом	Країни з середнім доходом	Країни з високим доходом	Україна
Валові національні заощадження	23,9	22,1	25,8	23,3	24,7
Споживання основного капіталу	12,6	8,8	10,2	13,2	19,1
Виснаження енергії	2,1	6,6	7,8	0,8	8,0
Витрати на утворення	4,7	2,8	3,8	5,0	6,3
Виснаження мінеральних ресурсів	0,1	0,4	0,3	0,0	0,0
Чисте виснаження лісів	0,0	0,3	0,1	...	0,0
Збиток від діоксида вуглецю	0,5	1,6	1,3	0,3	6,8
Збиток від викидів твердих часток	0,3	0,6	0,7	0,3	1,0
Скоректовані чисті заощадження	12,9	6,6	9,3	13,7	-3,9

Таблиця складена на основі: *Состояние окружающей среды. 2003. Статистический справочник Всемирного банка / Пер с англ. -М: Издательство «Весь Мир», 2004.- С.8,21,207. (...дані відсутні, 0,0 - нуль або розмір менше половини зазначеної одиниці виміру).*

Показник збитку від діоксиду вуглецю вище світового в 14 раз і країн з високим доходом у 23 рази (рис.2).

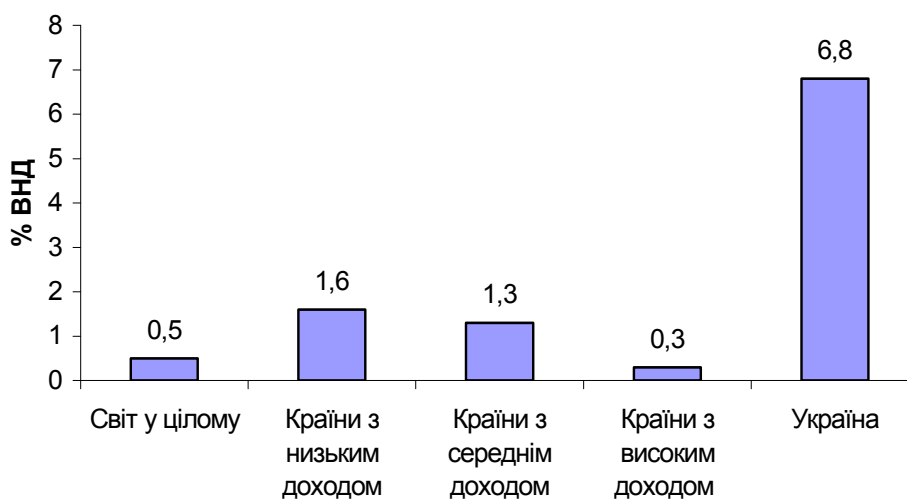

Рис.2 - Збиток від діоксида вуглецю

Скоректовані чисті заощадження в Україні представлені негативним числом, що означає скорочення капіталу і хибкий розвиток економіки країни. Але необхідно враховувати, що у світі немає адекватної вартісної оцінки природних ресурсів і еколого-економічного збитку. Оцінку роблять

на основі ринкових цін, що приводить до заниження їхньої ціни, через те агреговані показники національних рахунків виходять свідомо заниженими.

З огляду на вищевикладене, можна зробити кілька узагальнюючих висновків.

1. Згідно проведеного аналізу Україна відноситься до країн з низьким рівнем розвитку й екологічно шкідливим виробництвом.

2. Із співвідношення макроекономічних і екологічних показників видно, що в Україні:

- ВНД на душу населення нижче середньосвітового рівня,
- енергоємний валовий продукт із загрозовим техногенним навантаженням на навколишнє середовище,
- вироблений двоокис вуглецю, перевищує світові і показники розвинутих країн у 3-4 рази,
- найбільший знос основного капіталу,
- показник збитку від діоксиду вуглецю перевищує світовий у 14 разів,
- ризик смертності від викидів твердих часток перевищує світовий показник у 3 рази.

3. Незважаючи на несприятливу екологічну обстановку Україна є привабливою для західних інвесторів, що прагнуть одержати максимальну вигоду при мінімальних вкладеннях, тому що в нашій країні технологічний потенціал енергоефективності й енергозбереження задіяний ще тільки на невелику частину, у той час як у країнах Європейського Союзу, у Японії він уже майже цілком вичерпаний.

4. В даний час з'явилися нові, що раніше ніколи не використовувалися, можливості залучення в Україну інвестицій на базі міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем людства, в рамках "гнучких механізмів" Кіотського протоколу, що вступив у дію 15 лютого 2005 р.

Таким чином, в умовах трансформації економіки одним із пріоритетних напрямків є інтеграція екологічних задач у процес розвитку країни і залучення міжнародних інвестицій у природоохоронну діяльність для поліпшення якості навколишнього середовища.

1. Липпе П. Экономическая статистика. – Штутгарт, Йене, 1995.
2. Садеков А.А. Интеграція менеджменту та екології: концептуальний підхід. - Держава та регіони. Серія: економіка та підприємництво. - Гуманітарний університет "ЗІДМУ". - 2002. - № 1. - С 91- 97.
3. Балацкий О., Лукьянихин В., Лукьянихина Е. Экологический менеджмент: проблемы и перспективы становления и развития // Экономика Украины. - 2000. - №5. - С. 68-73.
4. Состояние окружающей среды 2003. Статистический справочник Всемирного банка/Пер. с англ.- М.: Издательство «Весь мир», 2004.- 238с.- (Мир в цифрах).
5. Шлихтер С.Б., Лебедева С.Л. Мировая экономика. – М.: Catallaxy; ЗАО «КноРус», 1998. – 198с.
6. Кашенко О.Л. Финанси природокористування. – Суми: Видавництво «Університетська книга». 1999. – 421с.
7. Мкртчян Г.М., Блам И.Ю. Экологические проекты российских компаний // ЭКО. 2004. № 8. С.105-117.
8. Т.Авдеева. Киотский протокол: за и против // Международная экономика и международные отношения. 2004. № 11. С.88-98.